

Chwila dzisiejsza wykazuje szczerą chęć ponownego zbliżenia się Francji do Polski. Zawarcie bliższych stosunków obu narodów jest zarazem koniecznością polityczną, należałoby więc racjonalnie zorganizować pracę, w kierunku założenia silnych podwalin przyszłego sojuszu Polski z Francją i skorzystać w różnych kierunkach z tej chęci zbliżenia się Francji.

Poruszę na razie tylko jedną gałąź życia kulturalnego, jedną działalność, która jest w ścisłym związku z pracą nieuregulowaną w tej kwestyi w Komitecie Narodowym Polskim.

Wśród najważniejszych naszych zadań jest zaznajomienie naszych sprzymierzeńców ze stosunkami polskimi, z historją, etnografią i kulturą Polski.

W tym celu należałoby utworzyć Spółkę Wydawniczą, której celem byłoby rozpowszechnianie tego rodzaju dzieł, a która zorganizowana handlowo a nie biurokratycznie, miałaby wszelkie dane materialnego rozwoju.

Doświadczenie wykazało, że praca wydawnicza prowadzona przez osoby niekompetentne, lub pochłonięte akcyą polityczno-filantropijną lub t.p. nie daje wyników zadawalniających, a dorywczosć pracy i brak rzeczoznawstwa odbija się na robocie, kosztach i literackiej wartości. Założenie towarzystwa wydawniczego może i powinno być placówką prowadzoną przez rzeczoznawców, nie przez Ambasadę lub ludzi dobrej woli i w tych tylko warunkach dać rzeczywiste korzyści, wywierać wpływy, a z czasem torując sobie drogę do rynku polskiego, może osłabić wpływ książki niemieckiej, która, dotąd idąc drogą prędszą, przodowała we wszystkich gałęziach, zbytńo uzależniając myśl naszego społeczeństwa od myśli i pracy naukowej Niemiec. Brak urobionych stosunków z wydawcami francuskimi utrudnia dostęp ich do Polski i książki dotąd spro-

wadzone były przez firmy niemieckie drogą przez Lipsk.

Praktyka wydawnicza w ciągu wojny wykazała iż prowadzenie wydawnictw przez ludzi fachowo polityką zajętych jest niemożliwym - odrywa od akcyi we własnym kierunku, a w rezultacie wprowadza zagmatwanie i starcia w kwestyach technicznych, w żadnym wypadku nie dając lepszych wyników, niż gdyby wydawnictwo oddane było w ręce tak zwanych sympatyków politycznych, nie mieszających się czynnie do spraw akcyi politycznej, lecz mających zamiłowanie i wiedzę. Zresztą nie brakło dotąd prób i przykładów dowodzących, że ani księgarnie zakładane przez jednostki polskie, ani wydawnictwa prowadzone przez nierzeczoznawców, celu osiągnąć nie były w stanie.

Specyalne polskie księgarnie założone w Paryżu przez polaków, patriotów, dobrej woli, lecz bez dostatecznego kapitału, bez gruntownej znajomości rynku francuzkiego i bez stosunków z nim handlowych, jak Luksemburska p. Wł. Mickiewicza, utrzymać się nie mogły.

Przykładem wydawnictwa prowadzonego przez ludzi nie fachowych może być Encyklopedia, która nie mogła i nie powinna była nosić odcienia politycznej roboty. Wydawnictwo to ukończonem byłoby prawdopodobnie oddawna, gdyby powierzonem zostało specjalistom doświadczonym w tym kierunku, ograniczającym się na swej dziedzinie pracy. Chodzi nam na razie o rozpatrzenie w jakich warunkach spółka wydawnicza mogłaby powstać.

1° - W skład jej wejść powinna pewna ilość polaków i francuzów po 200 do 1000 franków wkładających.

2° - Ugrupowanie Polaków interesujących się sprawą wydawniczą, przy pomocy Komitetu Narodowego, utworzyłoby zarząd złożony z jednostek nielicznych, stale osiadłych we Francyi, oraz z wydawcy paryskiego, interesującego się sprawami polskimi, jak

Alcan, Plon, Hachette itp.

3° - Na stanowisku kierownika powinien być polak, pobierający stałą pensję. Wchodziłby on w porozumienie z poszczególnymi siłami literackimi i wykonawczymi, jak również z zarządem i doradcami. Poza kierownikiem dla przejrzenia i poprawienia pracy wydawanej byłiby powołani specyjalni rzeczoznawcy, specyjalnie opłacani, od książki leżącej w zakresie ich wiedzy.

4° - Ze strony wydawniczej wejść w skład powinna siła literacka francuska, dla kontroli całości, poprawności stylu i zewnętrznej szaty, odpowiadającej kulturalnemu poziomowi czytelników dla których dzieło jest przeznaczone.

Stroną praktyczną jest, że rozpoczęte przez Komitet Narodowy prace przekazane być mogą temu wydawniczemu ciału i że nadal Komitet Narodowy oddziaływać może na kierunek wydawnictw, podsumując niektóre tematy, a niektóre popierając materialnie. Ten typ łączenia się organizacji kulturalnych i politycznych z wydawcami jest we Francji bardzo rozpowszechniony. Towarzystwa naukowe, na przykład, zdając stronę materialną i administracyjną większym firmom, pozbywają się kłopotów wydawniczych a wydawca ze swej strony widzi korzyści w tym związku, mając możliwość zyskania szerszej klienteli dla swej firmy. Interesująca, również kwestya dla wydawcy francuzkiego będzie po wojnie otwarcie szerokiego pola działalności, łączącej się ze zbytem dzieł francuzkich w Polsce.

Towarzystwo wydawnicze francuzko-polskie mogłoby też udawać się z cyrkularzami do wszystkich innych wydawców z propozycją opracowania pewnych działów polskich w wydawnictwach rozmaitych francuzkich np. w Almanschu Hachette'a, w Historji i Geografji Europy itp.

Wydawnictwa emigracyjne pozostałe na składzie u p. Wł. Mickiewicza, mogłyby zostać przekazane, po porozumieniu się handlowem,

Spółce Wydawniczej, w celu wypuszczenia ich na rynek francuzki. Tematów jest wielka ilość, po części w opracowaniu, a po części oczekujące na ujęcie ich i rozpowszechnienie, a które mogłyby się niezmiernie przyczynić do uświadomienia narodu francuzkiego o sprawach polskich i wtajemniczenia go w dziedzinę życia naszego społeczeństwa.

Przytaczam szereg tematów mogących zapoczątkować działalność Spółki Wydawniczej:

- 1° - *Requeil des Actes Diplomatiques- Traités et Documents concernant la Pologne.*
- 2° - Dokumenty Polsko-Litewskie - będące na ukończeniu.
- 3° - Biblijografia Polonica /w języku francuzkim, angielskim, względnie łacińskim/. Dla zestawienia ogromnej literatury o Polsce i dla ułatwienia specjalistom pracy nad kwestyami polskimi.
- 4° - Biblijografia dzieł /nie wydanych przez Polaków w języku francuzkim, jako wykaz pracy naszej dla dobra Francyi i ludzkości.
- 5° - Biblijografia Litwy, rozumowana, mająca ułatwić orientację francuzką wśród dzieł pisanych pod wpływem neolitewskim i rosyjskim, a historyczną polsko-litewską koncepcją.
- 6° - *Historya Literatury i Sztuki w Polsce* - z przedmową Sienkiewicza, proponowana przez p. Z. Zalewskiego i innych.
- 7° - *Précurseurs Scientifiques Polonais* - dająca streszczenie prac polskich uczonych, którzy w pewnych dziedzinach wyprzedzili naukę europejską /Witelo, Jan z Głogowa, Kopernik, Andrzej Śniadecki, Hoene-Wroński, Nencki/ - DR. Kopaczewski.
- 8° - Mickiewicz jako redaktor "Trybuny Ludów" - proponowany przez S. Szpotańskiego.
- 9° - Mickiewicz jako Twórca Legjonów - /przeciw Austryi/ w 1898 roku S. Szpotański.

- 10° - Przyjaciele Polski we Francji - Sylwetki, ich działalność /radził wydać jeszcze A. Mickiewicz/.
- 11° - Wybór mów o Polsce wybitnych Francuzów w przeszłości i dzisiaj.
- 12° - Ekonomiczna strona życia Polskiego i rola w niej Francji w przyszłości.
- 13° - Polska a Kurlandja i Inflanty.
- 14° - Polska silna. Udowodnienie że Polska łącząca ludy na zachód od Wielkorusyi, więcej jest korzystną dla uregulowania życia międzynarodowego, niż Polska wchodząca w skład Rosyi sfederowanej.
- 14a - Sprawa włościańska w Polsce.
- 14b - Co to jest konserwatyzm polski i jego różnice z konserwatyżmem rosyjskim.
- 15° - Polacy na Górnych Węgrzech. Udowodnienie sprawiedliwych pożądań naszych na Spiż i Orawę.
- 16° - Sprawa Narodowościowa w dawnej Polsce.
- 17° - Legendy Historyczne Polskie z rysunkami.
- 18° - Powieści i Nowele Polskie.
- 19° - Królów Polskie. Opracowane przez p. Rudowska.
- 20° - Cenniejsze Utwory o Ustroju Polski /np. tłumaczenie prac prof. Balcera/.
- 21° - Wypisy o Polsce i Litwie dla Szkół Francuzkich - Książka ilustrowana na gwiazdkę.
- 22° - Missja Polski w Europie /w rozwoju historycznym/.
- 23° - Polacy w Syberyi.
- 24° - Polacy w Rosyi.
- 25° - Polacy w Ameryce.
- 26° - Unja Polski z Litwą - pod względem prawnym, porównawcze traktowanie Unji z innymi Unjami Państw Europejskich.

- 27° - Historya Litwy.
- 28° - Oświata na Litwie i Rusi w ostatnim stuleciu.
- 29° - Prawodawstwo Porównawcze Żydów w Polsce i w ościennych krajach.
- 30° - Wykształcenie i tryb życia Żydów na Zachodzie i u nas.
- 31° - Żydzi w Polsce. Studium Socjologiczne.
- 32° - Wspomnienie Polaka z pobytu w Japonji, itd.

Prócz wyżej wymienionych pozostaje wielka ilość tematów do wydania w języku polskim dla potrzeb wychodźstwa. Należałoby jednak także pomyśleć o wydawnictwach przeznaczonych dla jeńców i żołnierzy. Poza literaturą nadobną i wiadomościami z chwili obecnej wzmacniających wprawdzie uczucia patryjotyczne jeńców i żołnierzy, podnoszących na wyższy poziom myśli ich i rozmowy, trzeba by zwrócić uwagę na użyteczną lekturę, ułatwiającą życie naszych rodaków w obcym środowisku. Dla uprzyśtępnienia porozumiewania się z Francuzami trzeba by wydać kieszonkową książeczkę z rozmówkami i słowniczkiem, w której można by pomieścić prócz wskazówek praktycznych co do władz, zarządów, instytucji z którymi jeńcy lub żołnierze mają do czynienia, regulamin i prawa obowiązujące Polaków. Należałoby stosownie do wymagań chwili książką przyczynić się do wychowania i podniesienia myśli i uczuć godnych Polaka - Obywatela, należałoby również rozpowszechnić najważniejsze zasady higieny, a także i podać rady co do zachowania się w rowach, koszarach, miastach i wsiach.

Dla wyrobienia sympatji dla Francji i Aliantów trzeba by wydać przystępne dziełko o historii Francyi, o naszych z nią stosunkach, a także o Anglii, Ameryce i Włoszech, jako narodach nam przychylnych, których wygrana przynieść nam może niezależność Ojczyzny, Krótka historia Polski Porozbiorowej, wykazałaby nieustanną walkę o zrzucenie jarzma obcego, uprzednie starania tworzenia legionów

i wspólności oręża z Zachodem, w celu wywalczenia niepodległości.

Przegląd o Polsce i Polakach, ich dorobku kulturalnym i ekonomicznym, dałby pojęcie o wszystkich częściach Polski, o liźzebności narodu i o życiu narodowym. Ten przegląd traktowany porównawczo z innymi narodami wykazać powinien, że mimo jarzma i ucisku Polacy nie zginęli, lecz pozostali narodem silnym, dążącym do wolności i własnego państwa. Tu też musiałaby być poruszoną kwestya Litwy, Rusi, Szląska, Pomorze itd. a też emigracyi politycznej i zarobkowej.

Dobrze byłoby czy to osobno, czy przy której z książeczek wydać kilka jednokolorowych mapek historycznych Polski, zawsze z całą Europą, w celu ułatwienia porównania wielkości i oddalenia. Zrozumienie stosunku Polski do Europy przez żołnierzy i jeńców mogłoby ułatwić propagandę w rozmowach ich z obcymi.

Prawne początkowe wiadomości, oparte na przykładach ustrojów państwowych Francyi, Anglii, Ameryki, Włoch i Japonji, a także Rosyi i Polski /konstytucyjnej 1791 roku lub Księstwa Warszawskiego/ powinny pouczać o obowiązkach i stosowaniu się do praw. Wpajać należy w rodaków naszych, ażeby dbali o swe postępowanie zawsze, a w szczególności wśród obcych, o rozwój godności osobistej, o poczucie obowiązku, o niesieniu wzajemnej pomocy itp. Książeczka ta mogłaby się stać kodeksem rycerskim, z nawiązaniem analogji do przeszłości. Dodać by można trochę modlitew patryotycznych i kalendarzyk.

Wzorem do tego rodzaju wydawnictw są niektóre francuzkie i angielskie wydawnictwa, przeznaczone dla żołnierzy, robotników i młodzieży.

Bronisław Piłsudski

10 kwietnia 1918.